

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лебедик Л. В. А. С. Макаренко про виховання лідерства в колективі. *Спадщина А. С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12–14 берез. 2008 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 2008. 403 с. С. 198–199.
2. Лебедик Л. В. Дев'ять кроків становлення гармонійно розвиненої особистості. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості*. Зб. статей за матеріалами VII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Слов'янськ-Краматорськ, 18-19 берез. 2020 р.); гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ, 2020. С. 55–63.
3. Лебедик Леся. Погляди Григорія Сковороди на виховання. *Григорій Сковорода і Паїсій Величковський: постаті на тлі епохи* : зб. наук. пр. за результатами Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 29 листоп. 2012 р.) [до 290-річчя з дня народження]. ред. кол. : Т. В. Оніпко, І. М. Петренко, В. В. Сарапін. Полтава : ПУЕТ, 2013. 196 с. С. 105–108.
4. Стрельніков В. Ю. Виховання духовних цінностей учнівської молоді як основи здоров'я особистості. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості* : збірник статей за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Слов'янськ, 21–22 берез. 2019 р.) / гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ, 2019. С. 76–84.
5. Стрельніков В. Ю. Технології «діадної взаємодії» та ситуаційного навчання студентів. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Вип. 71. С. 34–38.
6. Стрельніков В. Ю. Технологія безпосереднього управління процесом виховання студента. *Сучасні аспекти виховання студентської молоді* : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. Харків, 5–6 квіт. 2012 р. Харківська національна академія міського господарства. 2012. С. 18–19.

УДК 159.922.75:316.614

ПРОГНОСТИЧНА ФУНКЦІЯ УЯВИ ЯК УМОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Боровець Діана

аспірантка кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти, Кам'янець-
Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

У статті розкривається сутність поняття прогностичної функції уяви; проаналізовано її розвиток у дошкільному та молодшому шкільному віці. Прогностична або антиципуюча функція виступає вагомим умовою соціалізації особистості дитини. Вона є основою для формування внутрішнього плану дій як одного з основних новоутворень молодшого шкільного віку.

Ключові слова: уява, психічний процес, функція прогнозування, антиципація, внутрішній план дій.

The article reveals the concept of the prognostic function of imagination and its development in preschool and primary school age. The prognostic or anticipatory

function is an important condition for the socialization of the child's personality. It is the basis for the formation of an internal action plan as one of the main mental neoplasms of primary school age.

Key words: *imagination, mental process, forecasting function, anticipation, internal action plan.*

Постановка проблеми. Уява як психічний процес виконує низку специфічних функцій. Однією з таких є функція прогнозування та планування діяльності. Т.Партико називає її антиципуючою та вказує її як головну функцію уяви. На його думку антиципуюча функція людині дає можливість до початку своєї діяльності передбачити результат, зробити прогноз. [5, с. 228]. Антиципація (від лат. *antici ratio* – передбачення) – здатність передбачити розвиток подій, явищ та результатів дій. Антиципацією вважають здатність передбачити подію та підготуватися до неї, здатність прорахувати результат події, що відбувається та в залежності від цього результату діяти. У сучасній психологічній науці антиципація виступає формою випереджального відображення дійсності, загальною і найголовнішою якістю психіки, виявляється в усіх видах діяльності і є провідним критерієм активності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Т.Базилевич Б.Ломов, В.Менделевич та ін. у своїх працях розкривали поняття антиципації. Окрім того, протягом останніх двох десятиліть це питання досить активно вивчалось вітчизняними науковцями. І.Батраченко вивчав психологічні закономірності розвитку антиципації людини, Н.Вічкаловська та О.Івашко досліджували розвиток здатності до антиципації в навчальній діяльності, психологічні особливості життєвої антиципації особистості досліджувала О.Рихальська, у своїх дослідженнях І.Савчин розкривав питання антиципації життєвого шляху в ранній юності, О.Романенко вивчала питання типологізації поняття «антиципація» в сучасній психологічній науці.

Мета статті: теоретичний аналіз проблеми прогностичної функції уяви як умови соціалізації особистості.

Виклад основного матеріалу. Прогностична функція уяви формується з початком молодшого шкільного віку, але ще у дошкільному віці в малюка проявляється інтерес до власного майбутнього, можливі способи автобіографічної антиципації. В цей період дитина порівнює себе з іншими і робить спостереження, що між дорослими і дітьми є відмінності, люди на різних вікових етапах поводять себе по-різному, чекають свого дорослішання. Саме тоді у дітей з'являються розмови, які починаються так: «Коли я виросту, тоді...». Л.Балацька так наголошувала на важливості розвитку прогностичної функції уяви: «Без уяви дитина не могла б передбачити наслідки своїх дій, вчинків. Це істотна функція уяви, яку треба розвивати. Необхідно вчити дітей передбачати результати своїх власних дій не тільки відносно себе, а й відносно інших людей» [1, с. 7].

У старшому дошкільному віці відбувається активний розвиток сюжетної гри. В процесі гри дитина вчиться дотримуватись заздалегідь визначеного сюжету, здобуває навички передбачення поведінки партнерів, здійснює прогностичну оцінку власних можливостей. Якщо на початку дошкільного дитинства малюк під час активної діяльності (ліплення, вирізання,

конструювання) не має уявлення про те, що у нього вийде, то в кінці цього періоду дитина має уявлення про кінцевий результат.

В дошкільному віці малюк активно засвоює мову і мовлення. Але засобом антиципування слово стає не одразу. Спочатку дитяче мовлення має ситуативний характер. По мірі дорослішання в дитини накопичуються елементи контекстного мовлення, яке стає зрозумілим без наочного сприймання ситуації. Поступово мова може відриватися від наочної ситуації та описує вже пригадувані чи уявні події. Поволі від зовнішнього коментування своїх дій дитина переходить до внутрішнього мовлення і планування.

В період дошкільного дитинства поступово формується прогностична функція уяви, та уже на певний рівень зрілості антиципації спирається процес шкільного навчання. Перед учнями ставляться задачі, які розраховані спочатку на близьке, а згодом на віддалене майбутнє.

Організація шкільного життя сприяє розвитку антиципації. Учень вчиться орієнтуватися в часі, адже урок має дуже чітку структуру та хронометричні межі. Доводиться розпланувувати свій час, щоб зробити домашнє завдання, прокинутись зранку, не спізнитись на урок, запам'ятати, у якому порядку розташовані уроки в розкладі, який урок буде зараз, який після нього. Поступово у дітей формується більш реальне відчуття часу.

Процес навчальної діяльності на початку молодшого шкільного віку повністю програмує вчитель. Він керує роботою дітей, дає інструкції, перевіряє, контролює процес. З часом діти стають більш самостійними, потребують меншого контролю і не таких деталізованих інструкцій. Поступово антиципаційні можливості дітей розширюються. У процесі засвоєння програмового матеріалу в учнів формується смислове планування навчальної діяльності. Тобто, дітям потрібно не лише засвоїти навчальний матеріал, а й розуміти, який це матиме сенс у близькому та віддаленому майбутньому. Для когось з дітей сенс полягає в досягненні успіху, піднятті авторитету серед однолітків, можливості порадувати батьків, а для когось сенс полягає в уникненні неприємних наслідків неуспішності (наприклад, покарання з боку батьків чи присоромлення з боку вчителя).

У молодшому шкільному віці соціальний аспект відіграє вагому роль, адже колектив класу має не таку соціальну організацію, як група у садочку. У школі зовсім інші вимоги до дисципліни. Школяр намагається відповідати нормативним очікуванням вчителя (як поводити себе в різних ситуаціях), прагне передбачити реакцію педагога на ту чи іншу поведінку.

Одним з основних новоутворень молодшого шкільного віку є становлення внутрішнього плану дій. В цей період з'являються умови вільного оперування символічними та уявними моделями майбутнього, програвання різноманітних варіантів протікання майбутніх подій подумки. Заїка Є., Кузнецов М. та ін. виділяє внутрішній план дій в окрему функцію уяви поруч з функцією планування та програмування діяльності [4, с. 14]. Дослідники зазначають, що внутрішній план дій – це вміння людини випробовувати будь-яку практичну дію подумки, в уяві ще до того, як її зробити. Таким чином, це дає можливість прорахувати наперед помилки, щоб їх попередити. Внутрішній план дій – це спроможність дитини здійснювати попереднє мислене планування подальших дій.

Внутрішній план дій, на думку Є.Заїки та І.Зуєва, є одним з важливих аспектів розвинутого інтелекту, це здатність діяти поетапно без зорової опори на допоміжні стимули та без практичних дій. Внутрішній план дій пов'язаний з операціями, які людина здатна виконувати подумки, в певній заданій послідовності, координувати результат попереднього кроку при виконанні наступного [3, с. 36].

На думку І.Батраченко, внутрішній план дій є передумовою розвитку антиципації і, водночас, прогностична функція є основою для внутрішнього плану дій. Вчений вважає, що «у молодшому шкільному віці створюються умови для вільного оперування уявними та знако-символічними моделями майбутнього, уявного програвання різних варіантів перебігу майбутніх подій» [2, с. 194].

Дослідження вітчизняних вчених (Х.Семків, Ю.Сидорик та ін.) показують, що високий рівень сформованості внутрішнього плану дій може більш позитивно впливати на емоційний стан дітей на уроках [6].

Висновки. Отже, прогностична або антиципуюча функція уяви формується і починає розвиватись у дошкільному віці. Її розвиток пов'язаний з розвитком ігрової діяльності, мислення, мовлення, є основою для формування внутрішнього плану дій та вагомою умовою соціалізації особистості дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балацька Л.К. Уява в житті дитини. Київ: Знання, 1974. 48 с.
2. Батраченко І. Г. Психологічні закономірності розвитку антиципації людини : автореф. дис. д-ра психол. наук: 19.00.01 Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського, 2010. 40 с.
3. Заїка Є., Зуєв І. Ігровий тренінг як засіб розвитку внутрішнього плану дій. *International journal of education and science*. 2018. Vol. 1. No. 3-4. С. 36.
4. Кузнєцов М.А., Заїка Є.В. Психологія уяви: навчально-методичний посібник. Харків: ХНПУ, 2013. 151 с.
5. Партико Т.Б. Загальна психологія: підруч.для студ. вищ. навч. закл. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2008. 416 с.
6. Семків Х. Б., Сидорик Ю. Р. Особливості емоційного стану молодших школярів з різним рівнем успішності виконання навчальних завдань. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2011. №9. С. 227-231.

УДК 37.02

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Вауліна Діана, студентка,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
науковий керівник доц. Березан В. І.

У статті розглядається актуальна проблема соціальної роботи і соціальної педагогіки – формування толерантності в учнівській молоді. На основі аналізу науково-методичної літератури виявлено і науково обґрунтовано сутність філософського і соціально-педагогічного поняття «толерантність». Визначено роль соціальних працівників, соціальних педагогів як носіїв толерантності, взірців для учнівської молоді, провідників толерантного